

SOCIAL FORSKNING

DANSKE 11-ÅRIGE HAR DET GODT
OPVÆKSTVILKÅR I DET SENMODERNE SAMFUND
ANBRAGTE BØRN – DIAGNOSEBØRN

NYT FRA SFI
OKTOBER 2008:3

SFI DET NATIONALE
FORSKNINGSCENTER
FOR VELFÆRD

Social Forskning udgives af SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd for at orientere om resultaterne af centerets arbejde

REDAKTION: Ove Karlsson (ansvarshavende)
Lisbeth Pedersen
Ulla Haahr
Henvendelser bedes rettet til Ove Karlsson,
email ok@sfi.dk

ABONNEMENT: Social Forskning er gratis og udkommer med fire ordinære numre om året. Abonnement på de ordinære numre kan tegnes ved henvendelse til instituttet eller på www.sfi.dk. Bladet kan frit kopieres. Elektronisk abonnement kan tegnes på www.sfi.dk

GRAFISK DESIGN: Hedda Bank mdd

FOTOS: Scanpix: Forside og side 11: Kirsten Bille,
side 5 og 7: Mikkel Østergaard, side 8 og 12: Henrik Sørensen, side 14: Pia Hansen

OPLAG: 4.800

ISSN-nr. 0903-7535

TRYK: Schultz Grafisk

SFI

DET NATIONALE
FORSKNINGS-CENTER
FOR VELFÆRD

Herluf Trolles Gade 11
DK-1052 København K
Telefon 33 48 08 00
Fax 33 48 08 33
sfi@sfi.dk
www.sfi.dk

INDHOLD

3 I FOKUS

Hvis du vil vide mere... SFI-Survey skaffer de oplysninger om danskerne, man ikke kan finde i registrene.

4 DANSKE 11-ÅRIGE HAR DET GODT

De cirka 6000 danske børn født i 1995, som SFI følger i Børneforløbsundersøgelsen, er nu blevet 11 år og er for første gang selv blevet interviewet om deres hverdag. Konklusionen er klar: Børnene har det godt og trives.

6 LANGT FLERE DIAGNOSER OG LANGVARIGE SYGDOMME HOS ANBRAGTE BØRN

Anbragte børn får i langt videre udstrækning end andre børn stillet en diagnose eller lider af langvarig sygdom. De har ofte flere handicap og lider betydeligt hyppigere af børnepsykiatriske sygdomme, DAMP/ADHD eller er udviklingshæmmede.

8 OPVÆKSTVILKÅR – I DET SENMODERNE SAMFUND

Selvom børn vokser op i et meget individualiseret samfund, spiller familien og de sociale vilkår en enorm rolle. Her lægges nemlig grunden til de kompetencer, som er forudsætningen for at klare sig i det åbne samfund. Det drejer sig om at kunne skabe et socialt netværk og udvikle en positiv selvopfattelse.

10 HOLDNINGSFORSKELLE I ARBEJDET MED ANBRAGTE BØRNS SKOLEGANG

SFI gennemført en undersøgelse af anbragte børns skolegang og undervisning. Undersøgelsen peger bl.a. på et behov for at skabe større gensidig forståelse mellem socialrådgivere og psykologer, når kommunen visiterer.

12 KARRIERELIVSFORMEN VINDER FREM

Nu har SFI sat tal på Thomas Højrup's teori om livsformer i Danmark.

13 300-TIMERS REGLEN: NOGLE FINDER ARBEJDE – ANDRE BLIVER HJEMMEGÅENDE

33 pct. af de gifte kontanthjælpsmodtagere, der mistede kontanthjælpen som følge af 300-timers-reglen, er kommet i arbejde et halvt år efter. Lige så mange er blevet hjemmegående uden ret til kontanthjælp.

14 DET KØNSOPDELTE ARBEJDSMARKED. LIGE MULIGHEDER – FRIE VALG?

15 forskere har skrevet en antologi om det kønsopdelte arbejdsmarked. Den samlede konklusion er, at det danske arbejdsmarked er stærkt kønsopdelt, men at der er en udvikling at spore, især på grund af kvinders høje uddannelsesniveau.

CAMILLA ANDERSEN
Direktør for SFI-Survey

I FOKUS INTERVIEW AF ULLA HAAHR

HVIS DU VIL VIDE MERE

SFI-survey skaffer de oplysninger om danskerne, man ikke kan finde i Danmarks registre. Det sørger en lille hær af interviewere over hele landet for.

Måske er du selv stødt på dem – interviewerne fra SFI-SURVEY. Det kan være den venlige stemme i telefonen, der vil stille dig spørgsmål om din pension og forventningerne til økonomien i din alderdom. Det kan være damen, der ringer på og som skal interviewe dig om din uddannelse og beskæftigelse. Eller måske er det et brev med et spørgeskema om dit forhold til kultur. Eller et besøg i din datters klasse, hvor eleverne skal fortælle om deres fritidsaktiviteter.

Bag navnet SFI-SURVEY ligger den del af SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, der sørger for at tilvejebringe de mange data, som forskerne på centret bruger i deres arbejde.

“Det særlige ved os er, at vi skaffer de oplysninger om danskerne, som man ikke kan finde i Danmarks ellers omfattende registre. Og vi gør det på en måde, som sikrer, at undersøgelserne er repræsentative, så forskerne bliver i stand til at udtale sig om den samlede population indenfor et felt – fx alle personer over 50 år – med rimelig sikkerhed,” forklarer Camilla Andersen, der er ny direktør for afdelingen.

EN KLOG KVINDE I JYLLAND

Interviewer-korpset i SURVEY er helt specielt. Man skal have en vis livserfaring – og derfor er ingen under 30 år. Mange bliver bidt af det og har jobbet i årevis.

“Det er mennesker, som synes, det er givende for dem personligt at komme ud og træffe forskellige mennesker i forskellige miljøer. Mennesker, som synes det er interessant at få et indblik i andres liv og holdninger,” fortæller Camilla Andersen. Hun skynder sig at understrege, at interviewerne, når de bliver ansat, i SURVEY skriver under på en tavshedserklæring.

De erfarne interviewere er også guld værd, når det gælder om at få omsat forskernes idéer til spørgeskemaer, der fungerer “ude i virkeligheden”.

“Vi har en medarbejder i Jylland, der har været med i mange år. Hun er fantastisk, når det gælder om at få input til, hvordan man præcist skal spørge for at få de informationer frem, som forskerne er interesseret i. Hun er også eminent til at se ting, der ikke fungerer ude i marken,” siger Camilla Andersen.

“Fx da en undersøgelse havde fokus på familiestrukturer, og der ikke var taget højde for alle de mange slags familiestrukturer, der findes i dag. En forælder, der var død, ville fx komme til at figurere under skilsmisser, og det var jo besluttet forkert. Vores erfarne interviewer kunne derfor være med til at sørge for de rigtige svarkategorier og filtre i skemaet.”

ET MILJØ DER BEFRUGTER

Den nye afdelingsdirektør er netop glad for de stærke kompetencer i medarbejderstaben på SFI, for det har betydning for kvaliteten af SURVEY's undersøgelser. Udover de gamle rotter i interviewer-korpset er omgangen med forskere meget vigtig. SURVEY lever så at sige i et forskningsmiljø, som giver inspiration i hverdagen.

“Det er vigtigt for os, at vi har den daglige omgang med nogle af landets bedste forskere. Vi får feedback på vores data – der er afregning ved kasse ét så at sige – og det giver os et godt forløb at se, hvordan vores informationer bliver brugt. Gode folk ude i marken kombineret med kloge hoveder inde på SFI gør, at vi kan få dækket et område tilfredsstillende,” mener Camilla Andersen.

NYE LANDVINDINGER

Men SURVEY er en forretning, og der skulle gerne nye kunder i butikken. I dag kommer de fleste opgaver fra forskere – på SFI eller universiteterne. Men det kunne faktisk lige så godt være en kommune, der gerne ville have et bedre grundlag for at træffe de rigtige beslutninger på områder, der er vigtige for borgerne.

“De danske kommuner og regioner har fået nye opgaver. Der skal forvaltes og prioriteres på mange nye områder. Der kan være alt mulig god grund til at måle effekten af de mange nye initiativer,” påpeger Camilla Andersen.

“Fx en af de nye store kommuner efter kommunalreformen. Det kunne være nyttigt at vide, om borgerne oplever, at de har fået en bedre service siden kommunalreformen. Er forældrene tilfredse med dagsinstitutioner? Hvordan fungerer skole-hjem-samarbejdet?”, nævner hun.

SFI-SURVEY har eksisteret i 50 år – først og fremmest som leverandør af data til forskningen. Men fokus på de nye områder kan betyde, at SURVEY fremover også bliver leverandør af data til Danmarks kommuner.

CATHRINE MATSSON
Forsker, Cand.polit., ph.d.
Email: caj@sfi.dk

INTERVIEW AF ULLA HAAHR

DANSKE 11-ÅRIGE HAR DET GODT

De cirka 6000 danske børn født i 1995, som SFI følger i Børneforløbsundersøgelsen, er nu blevet 11 år og er for første gang selv blevet interviewet om deres hverdag. Konklusionen er klar: Børnene har det godt og trives.

Børneforløbsundersøgelsen har til formål at give et billede af danske børn i al sin variationsbredde, og resultatet af undersøgelsens fjerde runde er, at de 11-årige gennemgående har det godt. 95 pct. har en positiv opfattelse af deres liv, og 98 pct. har mindst én god ven.

Hvor forskerne tidligere udelukkende har spurgt forældrene om, hvordan børnene har det, så er disse svar nu blevet suppleret med børnenes egne stemmer, for de er også blevet interviewet.

"Netop 11-årsalderen er spændende, fordi børnene begynder at have et liv, der ikke har noget med forældrene at gøre. Nu kan de selv opleve ting og tilbringer tid uden for forældrenes sfære, de går til fritidsaktiviteter og har deres eget netværk – de får selvstændighed i fritiden," siger Cathrine Mattsson, der er en af forskerne bag undersøgelsen.

BESTEMMER SELV PÅ VISSE OMRÅDER

Det er en alder, hvor forældrene stadig bestemmer en del, men hvor børnene også selv får lov til at bestemme noget.

"Derfor er det en udfordrende tid, fordi det også er dér, hvor forældrene på forskellig vis begynder at give børnene snor, så de får større og større indflydelse på deres eget liv," fortæller Cathrine Mattsson.

De omsorgsrelaterede beslutninger, som hvornår det er sengetid, og hvornår barnet skal komme hjem om eftermiddagen, er stadig i høj grad forældrenes ansvar. Men børnene bestemmer ofte selv de mere udadvendte ting, som hvilket tøj de skal have på, og hvem de vil være sammen med.

Undersøgelsen viser samtidig, at der er sociale forskelle i forhold til, hvilke områder børnene har selvbestemmelse på. Børn fra ressourcestærke hjem bestemmer langt mere selv, hvad de vil gå til i fritiden, og hvilke kammerater de vil være sammen med. Mens børn fra ressource svage hjem i højere grad selv beslutter, hvad de vil se i TV, på video eller dvd, hvor meget tid de vil bruge på mobiltelefonen, og hvornår de kommer hjem.

"Men noget kunne tyde på, at det i virkeligheden er for stort et ansvar at lægge på børnene, at de fx selv må bestemme, hvad de vil se i TV, for der er en klar sammenhæng mellem selvbestemmelse over TV osv, negativ trivsel og at komme fra en ressource svag familie," lyder det fra Cathrine Mattsson.

TRIVSEL OG FAMILIERESSOURCER

Selvom børnene generelt har det godt, viser det sig også, at der er en række forhold, der påvirker deres trivsel. Hvis et barn fx ikke har det godt på ét område – som at være glad for skolen eller at have mindst én god ven – så går det ud over barnets samlede trivsel.

Samtidig viser undersøgelsen, at familieressourcerne spiller en markant rolle for, hvordan børn klarer sig.

"Det har altid været klart, at familiens ressourcer er meget væsentlige i forhold til, hvordan barnet har det i skolen. Sammenhængen mellem fx forældrenes uddannelse og barnets skolegang er veldokumenteret. Men det viser sig at slå igennem på alle fronter. Familieressourcer hænger sammen med barnets forhold til TV, opdragelse, om barnet har ondt i maven og kammerater. Det er overraskende set i lyset af, at børnene tilbringer store dele af deres vågne liv i institutioner udenfor hjemmet," siger Cathrine Mattsson.

Hun peger derfor på, at der i fremtiden ligger en stor og interessant opgave i at afdække, hvordan forskellige betingelser i opvæksten og i familien præger det enkelte barn. For undersøgelsens resultater tyder på, at betydningen af den sociale arv ikke aftager med alderen.

FAMILIERESSOURCER HAR BETYDNING FOR FORHOLD TIL TV, OPDRAGELSE, OM BARNET HAR ONDT I MAVEN OG KAMMERATER. DET ER OVERRASKENDE SET I LYSET AF, AT BØRNENE TILBRINGER STORE DELE AF DERES VÅGNE LIV I INSTITUTIONER

"Trods det at børnene går i samme slags skole og har samme adgang til fritidsaktiviteter, så formår institutionerne tilsyneladende ikke at bryde med familiebaggunden," understreger Cathrine Mattsson.

FORSKELLE PÅ DRENGE OG PIGER

Et andet markant resultat fra undersøgelsen er, at der allerede i 11-årsalderen er store forskelle på drenge og piger. Man har længe vidst, at drenge oftere har problemer i skolen end pigerne. Men også når det handler om, hvad der sker i familien, er der forskel på kønnene.

Anne-Dorthe Hestbæk, Cathrine Mattson og Angelo Rosenstjerne Andersen: 11-åriges hverdagsliv og trivsel. Resultater fra SFI's forløbsundersøgelser af årgang 1995. SFI – Det nationale forskningscenter for velfærd 08:16. ISBN 978-87-7487-902-2. 181 sider. Pris 180,00 kr. inkl. moms.

OMFATTENDE DOKUMENTATION PÅ SFI'S HJEMMESIDE

Som noget helt nyt ligger der nu en omfattende dokumentation af fun-
damentet for Børneforløbsundersøgelsen på SFI's hjemmeside. På www.sfi.dk/dalsc kan interesserede bl.a. finde spørgeskemaer, se hvor mange, der har deltaget i undersøgelserne siden 1995 og meget mere. Sitet er på engelsk.

VIDSTE DU AT....FAKTA FRA RAPPORTEN "11-ÅRIGE BØRN. VILKÅR, HVERDAG, TRIVSEL".

86 pct. af børnene går til fritidsaktiviteter hver uge
Top 3 over drenges fritidsaktiviteter er *fodbold* på en suveræn førsteplads, *badminton* på andenpladsen og *musik* på tredjepladsen. Pigerne top 3 indeholder *ridning* på førstepladsen, *gymnastik* på andenpladsen og *håndbold* som nummer tre.

De mest almindelige huslige pligter er at dække bord/tage ud, vaske op/sætte i opvaskemaskine, lægge eget tøj på plads, rydde op på eget værelse samt passe dyr.

De fleste af børnene får lomme penge (71 pct.). Cirka en tredjedel får mellem 100 og 200 kr. pr. måned. 27 pct. får 50-100 kr. om måneden og 18 pct. mellem 0 og 50 kr. 20 pct. af alle børn får mere end 200 kr. i lomme penge om måneden.

De fleste af børnene (64 pct), mener, at deres krop er passende, dvs. hverken for tyk eller for tynd. 22 pct. anser sig selv for at være lidt for tykke, mens ca. 7 pct. mener, de er lidt for tynde. Kun ca. 1 pct. ser sig selv som alt for tykke. Der er flere piger end drenge, der er utilfredse med deres kroppe.

Cirka halvdelen af børnene har venner på besøg 2-4 gange om ugen, knapt 10 pct. har venner på besøg mindst 5 gange om ugen, mens ca. 20 pct. sjældent eller aldrig har besøg af venner derhjemme.

70 pct. af alle børn svarer, at de kan lide at gå i skole

51 pct. af børnene laver lektier 2-4 gange om ugen, mens yderligere 40 pct. svarer, at de laver lektier hver dag. 4 pct. laver lektier en gang om ugen, mens kun ca. 3 pct. laver lektier sjældnere end en gang om ugen eller næsten aldrig.

Blandt de 11-årige i Børneforløbsundersøgelsen har 4 pct. af pigerne og 12 pct. af drengene prøvet at drikke mere end én genstand alkohol.

Knap 2 pct. af alle drenge har prøvet at tegne graffiti på en husmur eller lignende, mens det tilsvarende tal for piger er omkring 1 pct.

Pigerne bliver opdraget på en anden måde end drengene. De er mere i dialog med forældre og får lov til mere, mens der er mere konsekvens i opdragelsen af drengene.

"Men det tyder også på, at pigerne derfor bliver mere ramte, hvis forældrene skilles, måske fordi de i højere grad end drengene bliver inddraget af de voksne. Det påvirker klart deres negative opfattelse af skilsmissen", siger Cathrine Mattsson.

Når det gælder husligt arbejde, slår de traditionelle kønsrolle også igennem i 11-årsalderen. Pigerne laver meget mere husligt arbejde end drengene. Kun når det gælder udendørsarbejde som at slå græs eller feje, er drengene mere aktive end pigerne.

"Kønsforskellene rejser en række spørgsmål. Hvad er det, der får forældre til at behandle drenge og piger forskelligt? Er der forskelle på opdragelsen i familier med børn af det ene køn? Eller opdrager forældre, der har børn af begge køn, også drenge og piger forskelligt? Hvorfor får piger tilsyneladende lov til mere, mens drenge i højere grad opdrages med konsekvens?" spørger forskeren.

Dermed også sagt, at der i rapporten om de 11-årige børn ligger flere opfordringer til videre undersøgelser. Samtidig er selve rapporten bygget op, så den også kan bruges som opslagsværk.

"Vi rejser nogle spørgsmål undervejs, som dels bliver interessant at belyse i næste runde af børneforløbsundersøgelsen, der finder sted, når børnene er 15 år. Dels er der flere problemstillinger, som fx kønsforskelle, der burde graves mere i. Endelig kan alle, der interesserer sig for børn i dagens Danmark finde nyttige og interessante oplysninger indenfor forskellige emner i den nye rapport," siger Cathrine Mattsson.

MAI HEIDE OTTOSEN

Seniorforsker, programleder, ph.d

Email: mho@sfi.dk

LANGT FLERE DIAGNOSER OG LANGVARIGE SYGDOMME HOS ANBRAGTE BØRN

Anbragte børn får i langt videre udstrækning end andre børn stillet en diagnose eller lider af langvarig sygdom. De har ofte flere handicap og lider betydeligt hyppigere af børnepsykiatriske sygdomme, DAMP/ADHD eller er udviklingshæmmede. Det viser en ny undersøgelse fra SFI. Rapporten er en del af en større evaluering af anbringelsesreformen.

Børn, der er anbragt uden for hjemmet, har ofte en tung bagage af belastninger med sig fra deres opvækstmiljø. Men adskiller de sig fra jævnaldrene, der ikke er anbragt, rent helbredsmæssigt og i forhold til skolen? Vi undersøgte disse spørgsmål med afsæt i SFIs to forløbsundersøgelser om børn. Den ene er forløbsundersøgelsen af anbragte børn, som følger alle børn fra 1995, der er eller har været anbragt uden for hjemmet. Disse børn var vores undersøgelsesgruppe. Den anden børneforløbsundersøgelse omfatter et tilfældigt udsnit af danske børn, som også blev født i 1995. Disse børn fungerede som en sammenligningsgruppe, og blandt dem interesserede vi os særligt for udsatte børn, som boede hjemme, men delte visse karakteristika med anbragte børn, fordi de havde modtaget en social foranstaltning.

ANBRAGTE BØRN SKRANTER IKKE MERE END ANDRE

I forhold til den 11-årige børnebefolkning som helhed er anbragte børn ikke hyppigere overvægtige eller skranter helbredsmæssigt. Forekomster af sygdomsperioder og symptomer på fx hoste, hoved- og mavepine er omtrent de samme. Til gengæld fandt vi, at de udsatte, hjemmeboende børn havde en dårligere almen helbredstilstand. Hvis man betragter udsatte, hjemmeboende børns situation som et muligt forstadie til et senere anbringelsesforløb, ser det med andre ord ud til, at en anbringelse uden for hjemmet kan bidrage positivt til at forbedre børns almene helbredstilstand.

DIAGNOSEBØRN

Til gengæld har anbragte børn langt oftere fået konstateret en langvarig sygdom eller fået stillet en diagnose. Det drejer sig om 30 pct. af de anbragte børn mod 7 pct. i børnebefolkningen som helhed. Dertil kommer, at anbragte børn hyppigere har flere og mere sammensatte diagnoser, så også problemtyngden er større. Enkelte diagnoser som fx ordblindhed i svær grad, nedsat hørelse eller alvorlig talefejl er mindre udbredt blandt

de anbragte 11-årige end blandt børn i almindelighed. Omvendt er der langt flere anbragte børn, der har DAMP/ADHD, udviklingshæmning og børnepsykiatriske lidelser. Fire ud af fem anbragte børn med diagnoser, har en af disse tre lidelser.

Der kan være flere forklaringer på, at anbragte børn hyppigere er diagnosebørn. En forklaring kan være, at nogle typer handicap hos børnene hænger sammen med de belastningsfaktorer, som findes i barnets opvækstmiljø. Fx kan misbrug i graviditetsperioden eller vanrøgt i den tidlige barndom påføre barnet skader, der sætter det bagud i udviklingen. En anden forklaring kan være, at det kan være vanskeligt at have et alvorligt handicappet barn i hjemmet, især hvis der også samtidig er sociale problemer i opvækstmiljøet. Og for flertallet af de anbragte diagnosebørn var der også samtidig sociale årsager til anbringelsen. Som sådan er det måske ikke så overraskende, at børn med visse – og mere alvorlige – sygdomme eller diagnoser hyppigere end andre børn er anbragt uden for hjemmet.

NOGLE ANBRAGTE BØRN HAR BEDRE FORUDSÆTNINGER FOR AT KLARE SIG I SKOLEN

Med disse fund in mente kan man ikke forvente, at anbragte børn – set under ét – har samme forudsætninger for at trives og klare sig i skolen som andre børn. Men der er forskel på, hvilke problemer og hvor tunge problemer de anbragte børn har, og dermed hvilken indsats de har behov for? Ved at kombinere informationer om diagnoseforekomst og anbringelsesårsager opdelt vi derfor de anbragte børn i fire grupper. Det tilvejebragte et mere differentieret billede, som viste, at nogle anbragte børn har bedre forudsætninger for at klare sig end andre.

Børnene i gruppe 1 var efter undersøgelsens definitioner de mest problem-belastede. Alle havde et handicap, og derudover havde de fleste sociale problemer, der knyttede sig til såvel dem selv som til forældrene. Gruppe 1-børnene tegnede sig for størstedelen af medicinforbruget blandt de anbragte børn, og to tredjedele var ikke i normal trivsel. Ligeledes modtog to tredjedele specialundervisning og havde vanskeligt ved at klare sig fagligt i skolen på det alderssvarende trin. Desuden var mange socialt isolerede fra deres jævnaldrende.

Børn i gruppe 2 var kendetegnet ved udtalte adfærdsproblemer. Her faldt en knap så stor andel som i gruppe 1 uden for det normale trivselsom-

råde. Mange havde svært ved at klare sig i skolen, og omkring halvdelen modtog specialundervisning. Også i denne gruppering forekom mange børn at være socialt isolerede fra deres kammerater. At disse børn har alvorlige problemer, er måske ikke så overraskende, fordi gruppen netop er karakteriseret ved at have de mest komplekse problemstillinger, dvs. flest forskellige anbringelsesårsager.

Den tredje gruppe børn var ikke anbragt på grund af egentlige handicap eller adfærdsproblemer, men 'kun' fordi de havde været udsat for vanrøgt og/eller overgreb. I 2 ud af 3 tilfælde optrådte der tillige forældrerelaterede problemer. Som helhed trivedes disse børn noget bedre, skønt det fortsat var en ganske stor andel (44 pct.), der faldt uden for det normale trivelsområde. Flertallet af børnene befandt sig i det almindelige skolesystem og syntes at klare sig igennem rent fagligt. Relationerne til kammeraterne så ud til at være velfungerende. Alligevel var der i denne gruppe også tegn på, at nogle børn havde brug for særlig støtte og bistand, idet især andelen af børn med emotionelle problemer og koncentrationsvanskeligheder i skolen var ganske høj.

Børn i den fjerde og sidste gruppe var 'kun' anbragt på grund af forældrerelaterede problemer, og de klarede sig relativt godt. Flertallet var i normal trivsel, og stort set alle gik i det normale undervisningssystem. Helhedsindtrykket er, at de klarede sig fagligt rimeligt godt i skolen, lige som relationerne til deres kammerater var velfungerende. Når det er påpeget, skal vi dog også understrege, at der er tale om en relativ betragtning. I forhold til 'almindelige' ikke-anbragte børn, var selv de bedst stillede anbragte børn i gruppe 4 betydeligt dårligere fungerende i forhold til trivsel, i forhold til forskellige problemer omkring deres skolegang og i forhold til konflikter med lærere og kammerater.

MANGLER SAGSBEHANDLERE KENDSKAB TIL BARNETS SITUATION?

Som forventet var det især de mest behovskrævende børn (gruppe 1 og 2), som modtog indsatser eller særlig støtte. Det viste de svar, som anbringelsesstederne gav til undersøgelsen. Sammenhængen var ikke helt så klar, når vi så på sagsbehandlernes svar. Tendensen var desuden, at anbringelsesstederne vurderede børnenes problemer som mere alvorlige end sagsbehandlerne, og at de også havde et mere differentieret syn på børnenes kompetencer og vanskeligheder. Endelig mente anbringelsesstederne hyppigere end sagsbehandlerne, at der var sat foranstaltninger i værk for at afhjælpe børnenes problemer. Vi tolker disse forskelle som et udtryk for, at sagsbehandlerne måske ikke altid har et tilstrækkeligt kendskab til barnets situation. Det rejser spørgsmålet, om der er den fornødne dialog mellem anbringelsessteder, sagsbehandlere og andre hjælpeinstanser omkring disse børn, hvoraf mange så tydeligt er problembelastede.

OM UNDERSØGELSEN

De fleste analyser er baseret på oplysninger fra den sidst gennemførte dataindsamling i 2007, hvor børnene var 11 år gamle. Her indgik oplysninger om 446 anbragte børn, som dels er tilvejebragt fra anbringelsesstederne dels fra børnenes sagsbehandler i kommunen. Informationer om de knapt 5.000 ikke-anbragte børn hidrørte fra børnenes mødre.

Mai Heide Ottosen & Pernille Skovbo Christensen: "Anbragte børns sundhed og skolegang. Udviklingen efter anbringelsesreformen". SFI – Det nationale forskningscenter for velfærd 08:21. ISBN 978-87-7487-907-7. 129 sider. Pris 130,00 kr. inkl. moms.

OPVÆKST- VILKÅR – I DET SEN- MODERNE SAMFUND

PER SCHULTZ JØRGENSEN
Professor, dr.phil.

Selvom børn vokser op i et meget individualiseret samfund, spiller familien og de sociale vilkår en enorm rolle. Her lægges nemlig grunden til de kompetencer, som er forudsætningen for at klare sig i det åbne samfund. Det er kompetencer, der drejer sig om at kunne skabe et socialt netværk og udvikle en positiv selvopfattelse.

Selvfølgelig er danske børn internationalt set privilegerede. Det er de med hensyn til velfærd, omsorg, uddannelse og friheden til selv at kunne udforme deres vej gennem livet. På børneområdet er vi sammen med de andre nordiske lande på mange måder i fronten af udviklingen internationalt set. Men derfor rammer vi så også før andre en række problemstillinger, der handler om indholdet og perspektivet i barndommen. Det er spørgsmål, der både er eksistentielle – og velfærds-mæssige. Hvad er det, vi skal give børn med sig i bagagen?

HISTORIEN BAG OS

Ser vi hundrede år tilbage eller lidt mere, er det ikke svært at konstatere de enorme sociale fremskridt, der er tale om – også for børn. Navne som Martin Andersen Nexø, Peter Sabroe, Sofie Madsen, Svend Heinild er blot nogle i rækken af børneforkæmpere, der hver bidrog til fremskridtene og humaniteten. Og i sidste fjerdedel af 1900-tallet kom så den moderne

velfærdsstat for alvor på banen og lagde byggestenene til det moderne børneliv, vi ser i dag. Præget i de brede linjer af velstand, sundhed, offentlig børneomsorg, børns rettigheder, en humanistisk indstilling til børn og en informationsrigdom uden sidestykke. På sin vis kan vi påberåbe os retten til at bære en førertrøje på børneområdet – sammen med de øvrige nordiske lande. Vi kan med en vis ret siges at være i fronten både internationalt og i europæisk sammenhæng.

Men 1900-tallet er ikke bare "fremskridt" i almindelig forstand, det er også en lang beretning om dybt ændrede opvækstvilkår. Og ikke mindst de sidste 2-3 tiår er historien om en restrukturering af barndommen med nye udfordringer for opvæksten og børns dannelsesproces. Det er især disse rammer og sociale udfordringer, der er interessante, når vi har fået armene ned i begejstringen over vores iøjnefaldende fremskridt.

DE SOCIALE ARENAER

Undersøgelsen af de 11-årige, omtalt i dette nummer af Social Forskning, lægger godt op til forståelsen. Børns trivsel i hverdagens institutions- og skoleliv hænger sammen med at have et socialt netværk. Man skal have en ven eller to, man skal have en mor og far, der bakker op, man skal have fritidsinteresser, der vedligeholder og udbygger kompetencerne, og man skal leve i en verden af optagethed og tro på, at man duer. De samme træk er dokumenteret i andre undersøgelser, bl.a. den såkaldte skole-

børns undersøgelse (HBSC-undersøgelsen) af 11, 13 og 15 årige. Det er børns sociale verden, der i dag sætter dagsordenen for deres livskvalitet i hverdagen – fyldt op som den er af sociale arenaer, der omgiver deres base: familien og mor og far. De sociale arenaer kan de indtage, udnytte og udfolde sig i, hvis deres base fungerer trygt og godt. Man kan i en vis forstand sige, at børn er på "socialt arbejde" hver dag – i vuggestuen, i børnehaven, i skolen og i den store fritidsverden. Alle de mange formelle og uformelle sociale arenaer. Her skabes det sociale netværk, der giver bekræftelse og identitet.

MODERNISERINGEN AF SAMFUNDET

Baggrunden for denne dybtgående ændring af barndommen – og for den sags skyld tilværelsen – er moderniseringen, der for alvor satte ind i 1960'erne og 1970'erne. De "store paraplyer" blev mere eller mindre klappet sammen – arbejderkulturen, landbokulturen, middelklassedyder og borgerlig moral, troen på væksten osv. – kort sagt en frisættelse, der

PÅ SIN VIS KAN VI PÅBERÅBE OS RETTEN TIL AT BÆRE EN FØRERTRØJE PÅ BØRNEOMRÅDET – SAMMEN MED DE ØVRIGE NORDISKE LANDE.

blev startskuddet til den individualisering, vi i dag lever i og med. Og i de nordiske samfund, ikke mindst i Danmark og Sverige, er denne proces ført igennem som få andre steder i verden. Med en protestantisk og kapitalistisk etik og en individualistisk historisk baggrund var vi parate til at gå ind i den radikale modernitet – og gjorde det med velfærdsstatens gode rammer omkring os. Sådan også i børns liv.

Derfor har vi en familie, hvor småbørnsmødre har erhvervsarbejde som ingen andre steder – og derfor en uddelegering af børneomsorgen i statslige rammer. Barndommen er drejet i retning af at være et opvækstnetværk, hvor børn færdes gennem børnearenaer – daginstitutioner, fritidsmiljøer, skolen, kammeratgrupper, sport. Med Bourdieus ord: de opbygger en social og kulturel kapital. Den store paraply er borte, de skaber selv de mange små afløsere. Men basen er stadig familien, det er herfra de drager ud og hertil de vender tilbage – for at sikre den nødvendige tiltro til at det lykkes for dem.

RISIKOGRUPPEN

I dette opvækstnetværk er så også de sociale præmisser, der spiller en afgørende rolle i børns verden. Det er her, vi ser udskilningsløbet i deres liv. Det er præmisser, der handler om ikke at have en familiemæssig base, hvor man bliver bakket op af forældre, og ikke fungerer godt socialt i de mange børne-arenaer. Det er børn, der på den ene eller den anden måde bliver socialt og psykologisk sårbare. Vi har en risikogrube af børn, der ikke har fået lod og del i fremgangen. De forskellige undersøgelser peger på varierende procentandele, men helt forkert er det næppe at betragte omkring 5 pct. af børnene som alvorligt udsatte og 10 pct. som truede.

Undersøgelsen af de 11 årige har i den sammenhæng en alvorlig påmindelse, nemlig at den sociale baggrund slår stærkt igennem i børns opvækst. Kald det social arv eller blot familiebaggrunden. Men hvorfor er det tilfældet, når vi nu har det åbne samfund med de sociale netværk, som ud fra én betragtning vel skulle kunne kompensere for en svag social baggrund? Hvorfor er det ikke tilfældet?

DE TO BASIS-KOMPETENCER

Et muligt svar er, at netop det åbne, frisatte samfund stiller den enkelte over for to udfordringer med hensyn til basis-kompetencer. Den ene handler om at kunne finde en plads i et socialt netværk. Det er den sociale kompetence eller relationskompetencen. Den anden basis-kompetence omfatter at kunne klare det personlige pres, tro på chancen, leve op til egne og andres forventninger, klare kriserne, lære af erfaringerne. Med andre ord en kompetence, der peger hen i retning af robusthed, modstandskraft, jegstyrke – eller selvværd, som det skal kaldes her.

Grundklaget for disse to kompetencer skabes i familien, det gælder ikke mindst selvværdet. En familie med sociale, økonomiske og personlige ressourcer giver oftere børnene et livsmod og et overskud, der vanskeligt kan erstattes af noget andet.

Det er den psykologiske grund til, at vi i dag – trods velstand og åbne sociale arenaer i børns opvækst, alligevel konstaterer, at den indre personlige kerne i et barns liv skal opbygges i konstruktivt samspil med voksne, der selv har et overskud og noget at give. Det krav har de trængte forældre sværere ved at leve op til – eller står i de sværeste tilfælde helt af fra.

PERSPEKTIVER

Men hvad kan vi så lære socialt og pædagogisk af denne indsigt? For det første, at snæver faglighed ikke i dag er tilstrækkelig til at give børn en udbytterig skolegang, der fx får dem til at lære noget og have lyst til at fortsætte i et videre uddannelsesforløb. De skal også fungere i et godt og stimulerende socialt netværk. Den nok så berømte PISA undersøgelse viser oven i købet, at høje faglige resultater hænger sammen med at trives i skolen.

For det andet kan vi lære, at den sociale indsats for udsatte børn og familier også skal omfatte at udvikle de ressourcer i familien, der giver forældrene mod og overskud til at have ansvaret for deres børn. Det er en indsats, der omfatter hele familiens integration i bred forstand – og muligheden for, at socialarbejderen kan blive den nærmeste ressourceperson for den udsatte familie.

DEN ANDEN BASIS-KOMPETENCE OMFATTER AT KUNNE KLARE DET PERSONLIGE PRES, TRO PÅ CHANCEN, LEVE OP TIL EGNE OG ANDRES FORVENTNINGER, KLARE KRISERNE, LÆRE AF ERFARINGERNE.

For det tredje kan vi efter min opfattelse lære det, at den professionelle rolle i dag også omfatter det at være synlig og tydelig som (med) menneske. En professionel kompetence drejer sig både om at arbejde med sociale relationer – og selv være rollemodel.

DINES ANDERSEN

Seniorforsker

Email: da@sfi.dk

HOLDNINGSFORSKELLE I ARBEJDET MED ANBRAGTE BØRNS SKOLEGANG

Som et led i evaluering af anbringelsesreformen har SFI gennemført en undersøgelse af anbragte børns skolegang og undervisning. Undersøgelsen peger bl.a. på et behov for at skabe større gensidig forståelse mellem socialrådgivere og psykologer, når kommunen visiterer.

Tidligere undersøgelser har vist, at en god skolegang har positiv indflydelse på anbragte børns trivsel og fremtidsudsigter. Men forskningen har også vist, at anbragte børns undervisning ofte er mangelfuld og muligvis får for lidt opmærksomhed fra myndighedernes side. Med Anbringelsesreformen, som trådte i kraft i 2006, udtrykte Folketinget et klart ønske om at skole og undervisning skal opprioriteres og ligestilles med de sociale og behandlingsmæssige forhold, når kommunen visiterer til anbringelse uden for hjemmet, og i selve anbringelsesperioden.

KLARE AFTALER STYRKER FOKUS PÅ SKOLEGANG I VISITATIONEN

I visitationsfasen inddrages en række sagkyndige i sagsbehandlingen med den sociale sagsbehandler, typisk en socialrådgiver, som omdrejningspunktet. SFI har i 4 strategisk udvalgte kommuner (to store og to mindre) undersøgt, hvordan arbejdet med visitation er organiseret, hvordan de involverede parter ser på samarbejdet og, om de er i stand til at fastholde et klart fokus på skolegang i visitationen, samtidig med at der også er fokus på anbringelsesstedets behandlingsmæssige kvalifikationer.

Det ser ikke ud til at have større betydning, om beslutningskompetencen i anbringelsessager ligger i sagsbehandlergruppen eller er udskilt til udvalgs- eller ledelsesniveau. I det daglige arbejde er sagsbehandlerne nemlig i høj grad styret af centralt formulerede regler og lovkrav. Større betydning har det til gengæld, om der eksisterer klare aftaler om, hvem der gør hvad og hvornår. Klarhed om faglige grænser og ansvarsområder mellem socialrådgivere og psykologerne i Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR) styrker mulighederne for at holde fokus på skolegang i visitationen.

SOCIALRÅDGIVERE OG PSYKOLOGER PRIORITERER UNDERVISNINGEN FORSKELLIGT

I visitationsfasen samarbejder socialrådgivere med PPR-psykologer. Parternes faglige selvopfattelse og deres billede af det andet fag udgør en barriere for samarbejdet, fordi man i praksis har svært ved at komme overens om, hvordan børnenes undervisning skal prioriteres.

Socialrådgiverne, der er med hele vejen og har ansvaret for sagsbehandlingen, ser sig selv som *koordinator* og *myndighedsperson*. Undervejs oparbejder socialrådgiverne et godt kendskab til barnet og dets familie, de lægger vægt på at se barnet i en helhed, og det anses ikke for problematisk at øse af egen livserfaring. Opstår der problemer med at finde den rette kombination af anbringelsessted og skoletilbud, er socialrådgiverne tilbøjelige til at skyde behovet for et egnet botilbud, der matcher barnets sociale og behandlingsmæssige behov, i forgrunden og lade undervisningen få lavere prioritet. Derved støtter de den grundholdning, som mange pædagoger ansat på anbringelsessteder har, nemlig at barnets eller den unges sociale og psykiske vanskeligheder må håndteres, før det kan nytte noget at tilbyde undervisning i større omfang.

PPR-psykologerne er gennem deres tilknytning til folkeskolen mere rettet mod normalsystemet, hvor de som specialister yder *rådgivning* og *vejledning*. De er sjældent i tæt kontakt med barnet og dets familie gennem længere tid, og de ser derfor ikke barnet i forhold til dets sociale problemer i familien. De ser primært barnet i skolen. Og psykologerne anser det for decideret upassende at inddrage egen livserfaring i arbejdet. De ser undervisningen som en del af behandlingen og har derfor ikke forståelse for, at valg af anbringelsessted skal prioriteres frem for valg af undervisningstilbud.

Målsætningen om, at de undervisningsmæssige behov skal tillægges større vægt i visitationen, er således mere i pagt med PPR's syn på samspillet mellem undervisning og de behandlingsorienterede tiltag end med socialrådgivernes opfattelse af forholdet mellem behandling og undervisning. Der ligger en udfordring i at skabe større gensidig forståelse blandt disse faggrupper.

BØRN PÅ INTERNE SKOLER

Ca. 500 børn og unge undervises på *interne skoler* i tilknytning til den døgninstitution eller det socialpædagogiske opholdssted, hvor de er anbragt. Det er navnlig disse børns undervisning, der er rejst kritik af som værende utilstrækkelig. SFI har undersøgt, hvordan personalet på 8 institutioner, der modtager børn og unge fra de 4 ovennævnte kommuner, ser på børnene og deres skolegang, samt hvordan de forskellige faggrupper støtter op om børnenes skolegang. Fire af institutionerne har deres egen interne skole, og de fleste børn på disse steder undervises internt, mens børnene på de øvrige anbringelsessteder går i skole forskellige steder uden for institutionen.

BESKYTTELSE ELLER LIVSMESTRING

Der er forskel på, hvordan ledere, pædagoger og lærere ser på børnene og de unge, samt på deres skolegang. På nogle institutioner dominerer et *omverdensinkluderende perspektiv* med fokus på ressourcer og kompetencer, andre steder dominerer et mere *individualiserende perspektiv*, hvor indsatsen er mere lukket om sig selv.

De to socialpædagogiske perspektiver illustreres af eksempler fra børnenes skolegang. Et anbringelsessted med et individualiserende perspektiv hjælper hver morgen børnene i gang med dagen, vækker dem og følger dem i skole, hvor lærerne står klar til at modtage dem. Skolen har en fast struktur, og når børnene kommer ind i klassen, ved de nøjagtigt, hvor de skal sidde, og hvad der skal ske. De bliver beskyttet mod deres egen uro, usikkerhed og angst, men lærer tilsyneladende ikke meget om at begå sig i omverdenen. Forudsigelighed og en fast rytme skaber sikkerhed hos børnene.

Et andet anbringelsessted med unge i teenagealderen har valgt en strategi, hvor man i stedet for at beskytte de unge gennem et planlagt hverdagsliv stiller krav til dem, ud fra en tanke om at de skal lære at mestre forståelige og meningsfulde krav om fx at kunne stå op om morgenen og komme af sted til skole eller arbejde. Herved kan de unge komme til at opleve kontrol over egne handlinger og opnå social anerkendelse.

Det er ikke omfanget eller tyngden af børnenes problemer, som afgør om anbringelsesstederne eller de interne skoler er omverdensinkluderende eller har en mere individualiserende tilgang til børnene og deres behov. Det er de holdninger, som ledelse og medarbejdere har med sig, som former den pædagogiske linie over for disse børn og unge.

SFI har udgivet fire rapporter fra undersøgelsen af Anbragte børns skolegang:

Dines Andersen: Anbragte børn i tal. Kvantitative analyser af data om børn, der er anbragt uden for hjemmet, med fokus på skolegang. Del 1. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. 08:14. (Kun udgivet som netpublikation).

Marie Dam Mortensen & Maja Natacha Neerbek: Fokus på skolegang ved visitation til anbringelse uden for hjemmet. Delrapport 2. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. 08:15. Pris 125,00 kr. inkl. moms.

Anette Sejer Perthou, Marie Dam Mortensen & Dines Andersen: Skolegang under anbringelse. Delrapport 3. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. 08:25. Pris 120,00 kr. inkl. moms.

Dines Andersen, Marie Dam Mortensen, Anette Sejer Perthou & Maja Natacha Neerbek: Anbragte børns undervisning. Sammenfatning af tre delrapporter. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. 08:26. Pris 75,00 kr. inkl. moms.

ANBRAGTE BØRN I TAL

SÅ MANGE VAR ANBRAGT UDEN FOR HJEMMET	
1. JANUAR 2006	13.902
Alder:	Pct.
0-6 år	11
7-11 år	22
12-14 år	22
15-17 år	35
18-21 år	10
Anbringelsessted:	
Plejefamilie (inkl. netværkspleje)	46
Døgninstitution	23
Soc.pæd.opholdssted	18
Kost-/efterskole	6
Eget værelse	6
Andet	1
I ALT	100

SÅ MANGE BLEV ANBRAGT UDEN FOR HJEMMET	
I LØBET AF ÅRET 2006	3.184
Alder:	Pct.
0-6 år	16
7-11 år	14
12-14 år	25
15-17 år	44
18-21 år	1
Anbringelsessted:	
Plejefamilie (inkl. netværkspleje)	26
Døgninstitution	38
Soc.pæd.opholdssted	17
Kost-/efterskole	8
Eget værelse	10
Andet	1
I ALT	100

MADS MEIER JÆGER

Seniorforsker, ph.d., cand.scient.soc.

Email: mads@sfi.dk

KARRIERE- LIVSFORMEN VINDER FREM

Mennesker er forskellige hvad angår den vægt de lægger på deres arbejde. For nogle er et arbejde intet andet end måde, hvorpå man kan tjene penge. Det er et sted, man er tvunget til at være en stor del af dagen, og først når man får fri begynder livet for alvor. For andre er et arbejde sjovt. Det er en kilde til identitet, karriere og et sted man kan gøre en forskel. For andre igen er det vigtigste ved et arbejde, at man er selvstændig og herre i eget hus.

Den danske etnolog Thomas Højrup kalder de arketyperiske indstillinger til arbejde og fritid, som findes i den danske befolkning, for *livsformer*. Den første arketype, hvor arbejder udelukkende er middel til at tjene penge, betegner Højrup *lønarbejderlivsformen*. Den anden arketype, hvor arbejdet er sjovt og udfordrende, kalder Højrup den *karrierebundne livsform*. Den tredje arketype, hvor det at være selvstændig er vigtigst, benævner Højrup den *selverhvervende livsform*.

En ny undersøgelse fra SFI sætter tal på udbredelsen af lønarbejder- og karrierelivsformen i Danmark og måler ændringer i de to livsformers udbredelse i perioden 1981-2005. Undersøgelsen er motiveret af den omstændighed, at stort set alle undersøgelser af Højrups livsformer er baseret på et mindre antal interviews med enkeltpersoner hvis resultater ikke kan generaliseres og ofte omhandler undergrupper i befolkningen (ældre, landmænd, sygeplejersker, etc.). Vi ved med andre ord ikke, om livsformerne "er derude" i Danmark, og om der er sket ændringer i deres udbredelse over tid.

Undersøgelsen, som er baseret på en række spørgeskemaundersøgelser, viser, at lønarbejder- og karrierelivsformen findes i den danske befolkning. Personer med lønarbejderorientering lægger vægt på at have en kort arbejdstid, tryghed i ansættelsen og på at have en god løn. I kontrast hertil

lægger personer med karriereorientering vægt på at kunne avancere, at have et interessant job, på lønnen og på at kunne udrette noget. Det viser sig ikke overraskende, at især ufaglærte arbejdere og visse grupper af funktionærer er lønarbejderorienterede, mens især ledere og selvstændige er karriereorienterede.

FÆRRE ARBEJDERJOBS

Herudover viser undersøgelsen, at der er sket betydelige forandringer i udbredelsen af de to livsformer i perioden 1981-2005. I modellen opererer vi med, at folk på samme tid kan have BÅDE lønarbejder- og karriereorientering. Generelt er andelen af befolkningen, som er lønarbejderorienteret, faldet støt i perioden 1981-2005, mens andelen, som er karriereorienteret, er steget. I 1981 havde ca. 50 pct. af befolkningen [OGSÅ] lønarbejderorientering og denne andel i 2005 var faldet til ca. 30 pct. I 1981 havde ca. 65 pct. af befolkningen [OGSÅ] karriereorientering, og i 2005 var denne andel steget til ca. 95 pct. OGSÅ betyder, at man godt kan have begge orienteringer på samme tid. Denne udvikling skyldes ikke mindst, at der i perioden er blevet færre arbejderjobs i Danmark og at der generelt er kommet større fokus på det "udviklende" arbejde. Derimod er personer i fag- og ufaglærte arbejderjobs ikke blevet mindre lønarbejderorienterede over tid. Så faldet i andelen af befolkningen, som er lønarbejderorienteret, skyldes først og fremmest, at der er blevet færre arbejderjobs i perioden 1981-2005.

Samlet set støtter undersøgelsens resultater Thomas Højrups teori om, at danskerne, i hvert fald i et vist omfang, kan inddeles i forskellige arketyperiske livsformer. Nu har SFI også sat Højrups teori på tal.

Holm, Anders og Jæger, Mads Meier (2008): "Livsformer i Danmark: Udbredelse og udviklingstendenser 1981-2005". Dansk Sociologi, 19(1): 31-53.

HENNING BJERREGÅRD BACH

Seniorforsker, Cand.oecon., Ph.d.

Email: hbb@sfi.dk

300-TIMERS REGLEN:

NOGLE FINDER ARBEJDE – ANDRE BLIVER HJEMMEGÅENDE

33 pct. af de gifte kontanthjælpsmodtagere, der mistede kontanthjælpen som følge af 300-timersreglen, er kommet i arbejde et halvt år efter. Lige så mange er blevet hjemmegående uden ret til kontanthjælp.

Indførelsen af den såkaldte 300-timers-regel i marts 2006 betød, at gifte kontanthjælpsmodtagere skal præstere mindst 300 timers ustøttet erhvervsarbejde inden for en periode på to år for at bevare retten til kontanthjælp, forudsat at vedkommende er arbejdsduelig. Personer indplaceret i matchkategori 5 kan ikke miste kontanthjælpen. Det er dog kun den ene ægtefælle som kan frakendes kontanthjælpen.

HVER TREDJE FRAKENDT KOMMET I ARBEJDE

I efteråret 2007 interviewede SFI godt halvdelen af de 641 ægtefæller, som frem til september 2007 var blevet frakendt kontanthjælpen. Vi interviewede også 716 ægtefæller, som ifølge reglerne skulle have modtaget et brev fra kommunen om, at de risikerede at miste kontanthjælpen, hvis de ikke opnåede tilstrækkelig ordinær beskæftigelse. Det brev skal komme senest et halvt år før kontanthjælpen kan frakendes.

Det viste sig, at 33 pct. af de frakendte var kommet i ordinær beskæftigelse på interviewtidspunktet, 34 pct. var blevet hjemmearbejdende og modtog ikke længere ydelser fra det offentlige, og 25 pct. var igen blevet tildelt kontanthjælp enten som passiv eller aktiveret kontanthjælpsmodtager. Blandt ægtefællerne i risikozonen var 25 pct. kommet i ordinær beskæftigelse. Kun 6 pct. var blevet hjemmearbejdende, mens hovedparten af dem fortsat modtog kontanthjælp på interviewtidspunktet. At hver fjerde i risikozonen er kommet i beskæftigelse kunne tyde på, at kommunens annoncering af risikoen har haft en virkning.

300-timersreglen berører altovervejende ægtepar med udenlandsk baggrund. 95 pct. af de interviewede, som har fået frakendt kontanthjælpen, er ikke født i Danmark, mens det gælder for 90 pct. af dem, der er i risiko for at miste kontanthjælpen. Mere end hver tredje af de berørte taler slet ikke dansk eller kun i ringe grad.

MANGE FRAKENDTE ØNSKER ARBEJDE – MANGE OPLEVER HELBREDSPROBLEMER

Blandt de ægtefæller, som var blevet hjemmearbejdende uden ret til kontanthjælp var der 66 pct., der ønsker et arbejde. Men under halvdelen, kunne tiltræde arbejdet inden for en måned. Dette hænger imidlertid sammen med, at kun 60 pct. af dem mener, at de er i stand til at passe et almindeligt arbejde.

Hver femte af dem, der har mistet kontanthjælpen, undlader i en periode at betale husleje og regninger for fx el, gas og telefon. Over halvdelen af dem har nedsat det daglige forbrug, og 57 pct. af dem har lånt penge af familie og venner. Blandt dem, der var i risiko for at miste kontanthjælpen, er der 10 pct. der også har undladt at betale husleje, 45 pct. der har lånt penge af familie og venner. Ellers er der bemærkelsesværdig beskeden forskel i de økonomiske problemer og dispositioner mellem personer, som har mistet kontanthjælpen, og personer, der er i risiko for at miste den.

Den langsigtede virkning af 300-timers har man givetvis ikke set med denne undersøgelse, hvor beskæftigelse mv. blev registreret i 6-10 måneder efter 1. april 2007, hvor frakendelser efter 300-timers reglen begyndte.

Henning Bjerregård Bach & Brian Larsen.: 300-timers-reglen. Betydningen af 300-timers-reglen for gifte kontanthjælpsmodtagere. SFI 08:17. ISBN 978-87-7487-903-9. 140 sider. Pris 140,00 kr. inkl. moms.

HELLE HOLT
Seniorforsker
Email: hh@sfi.dk

DET KØNSOPDELTE ARBEJDSMARKED

LIGE MULIGHEDER – FRIE VALG?

15 forskere har skrevet en antologi om det kønsopdelte arbejdsmarked. Den samlede konklusion er, at det danske arbejdsmarked er stærkt kønsopdelt, men at der er en udvikling at spore, især på grund af kvinders høje uddannelsesniveau.

Kvinder og mænd med samme uddannelse og kompetencer har stadig ikke samme muligheder på det danske arbejdsmarked. De arbejder ofte på forskellige områder, hvor det ene køn antalsmæssigt dominerer, og mænd er i højere grad end kvinder placeret i toppen af jobhierarkiet.

VELUDDANNEDE KVINDER PÅ VEJ FREM

Men der er positive træk i udviklingen. Fx er unge kvinder er i dag lige så veluddannede som unge mænd, og kvinder stiger i jobhierarkierne på grund af deres høje uddannelsesniveau. Og der er kvinder som baner vejen i traditionelle mandefag som fx politiet, og mænd som bevæger sig ind i daginstitutionernes kvindeverden – selvom det for den enkelte kan opleves som svært. Samtidig tager mænd i stigende omfang del i familielivet,

På negativsiden må det til gengæld fremhæves, at uddannelsesvejledningen og det deraf følgende uddannelsesvalg stadig er præget af nogle bestemte forventninger til de to køn. Også selve dimensioneringen af de enkelte uddannelser medvirker til at fastholde et kønstraditionelt uddannelsesvalg, fordi der er flere ledige pladser og lettere adgang på de typiske mandedominerede uddannelser end på de typisk kvindedominerede uddannelser. Og på arbejdspladserne sker der ofte en glidende og næsten umærkelig kønsarbejdsdeling. De kønsstereotype forventninger, vi har til hinanden, både i familien og på arbejdspladsen, virker hæmmende for at se de muligheder, der eksisterer uanset køn, hvilket blandt andet har betydning for den fortsatte uligeløn mellem de to køn. Endelig skal det nævnes, at indvandrerkvinder og ældre kvinder rammes ekstra, fordi ulighederne mellem kvinder og mænd forstørres for ikke-vestlige indvandrere og ældre på arbejdsmarkedet.

KØNSARBEJDSDELINGEN KOSTER

Kønsarbejdsdelingen er med til at skabe flaskehalsproblemer og nedsat fleksibilitet på arbejdsmarkedet, og den kan i det hele taget være en hindring for den bedste mulige anvendelse af ressourcerne i samfundet. Kønsarbejdsdelingen er et også et problem, fordi den er den største enkeltårsag til løngabet mellem kvinder og mænd. Det må opfattes som 'uretfærdigt', at

kvinder og mænd med de samme uddannelser og kvalifikationer ikke har lige adgang til alle job. Endelig er kønsarbejdsdelingen på arbejdsmarkedet med til at fastlåse kvinder og mænd i nogle kønsstereotype roller i familien.

Hvis ændrings-processen mod et arbejdsmarked med lige muligheder og frie valg skal speedes op, må der formentlig sættes ind på flere fronter: i vejledningen, i uddannelsessystemet, i familien og på arbejdspladserne. Et mantra må være at folde de lige muligheder for begge køn ud – i stedet for som i dag at indsnævre og i nogle tilfælde ligefrem lukke af for mulighederne – og indskrænke de frie valg.

Antologien består af 14 kapitler, der hver præsenterer en synsvinkel på udviklingen i det kønsopdelte arbejdsmarked. Antologiens henvender sig især til praktikere og studerende på professionshøjskolerne og universiteternes 1. del.

Ruth Emerek & Helle Holt (red.). "Lige muligheder – frie valg? Om det kønsopdelte arbejdsmarked gennem et årti". ISBN: 978-87-7487-911-4. 369 sider. Pris 360,00 kr. inkl. moms.

VOKSENLÆRLINGE-ORDNINGEN HAR BEGRÆNSET EFFEKT

Voksnes mulighed for at blive lærlinge med særlig økonomisk støtte får ikke væsentlig flere til at uddanne sig. Da ordningen var fuldt introduceret i 1998, valgte flere at blive lærlinge, men den positive effekt forsvandt efterfølgende. Det viser en ph.d.-afhandling om voksenefterskole på arbejdsmarkedet af Cecilie Weatherall, som er forsker på SFI.

Voksenlærningeordningen giver personer over 25 år mulighed for at få en erhvervsfaglig uddannelse med særlig økonomisk støtte. Med løntilskud får voksenlærninge en højere løn end almindelige lærlinge. Ordningen er den eneste af sin slags i verden og betragtes af andre lande som generøs. Nu er ordningen for første gang blevet evalueret i ph.d.-afhandlingen, og det overraskende resultat er, at den ikke har fået flere voksne uaglærte til at uddanne sig.

I ordningens første år, da det blev muligt at blive voksenlærling, var der en vis effekt. Den øgede tilgang var dog kun blandt mænd og ikke blandt kvinder. Sandsynligvis fordi det er typiske mandefag, der er tilskudsberettiget. Effekten af voksenlærningstilskuddet er forsvundet efter 1998. Undersøgelsen viser, at virksomhederne bruger ordningen, men det ser ikke ud til, at de uddanner flere, end de ville i forvejen.

Afhandlingen ser også nærmere på, hvordan efteruddannelse påvirker lønnen. Selvom flere og flere danske lønmodtagere modtager efteruddannelse, så viser det sig, at efteruddannelse – i form af jobtræning – kun øger lønnen blandt personer med erhvervsfaglig uddannelse. Især blandt faglærte kvinder, der skifter job efter at have modtaget efteruddannelse.

Cecilie Weatherall: Education at workplaces: long-term unemployment, wages and enrolment. Københavns Universitetsforlag 2008.

MEGET FÅ INTEGRATIONS- OG OPLÆRINGSSTILLINGER

Kun én kommune havde ved udgangen af 2007 oprettet oplæringsstillinger, der skal integrere indvandrere og få flere hænder til den offentlige sektor. Det skyldes bl.a. manglende kendskab til ordningen og travlhed på grund af strukturreformen. Det viser en ny rapport fra SFI.

Siden april 2006 har kommunerne kunnet oprette de særlige integrations- og oplæringsstillinger, hvor en indvandrer i 12 måneder arbejder 80 pct. af tiden, mens resten bruges til oplæring. Lønnen er tilsvarende 80 pct. af den overenskomstmæssige takst. Men rapporten viser, at ordningen endnu ikke har vundet indpas i kommunerne.

Ved udgangen af 2007 var der kun én kommune, der havde oprettet integrations- og oplæringsstillinger, mens 13 overvejede at gøre det. Alle 98 kommunale personalechefer deltog i undersøgelsen, og manglende kendskab til ordningen var en klar barriere for at bruge den. Travlhed på grund af strukturreformen blev ofte nævnt som forklaring på, at man ikke havde fået sat sig ind i ordningen. Endelig har den høje beskæftigelse sendt mange indvandrere i arbejde.

Men det var også markant, at en del personalechefer kendte til ordningen og fravalgte den, fordi de fandt den overflødig. De benyttede i stedet for andre ordninger for ledige, som de kendte i forvejen.

Derfor fastslår rapporten også, at ordningen også bør ses som en karrieremæssig løftestang for medarbejdere, der er overkvalificerede til deres stilling – som fx den iranske lærer der arbejder som pædagogmedhjælper.

En anden målgruppe for kommunerne kan være udenlandske kvinder, der er gift og familiesammenført med danske mænd, som forsørger dem. En tredje ny målgruppe kan være medrejsende ægtefæller til højtuddannede udlændinge, der er i Danmark via jobkort eller green-card. Det vil også gøre det danske arbejdsmarked mere attraktivt for udlændinge.

Caroline Klitgaard & Bodil Damgaard: Integrations- og oplæringsstillinger i kommunerne. SFI 08:22. ISBN 978-87-7487-908-4. 97 sider. Pris 100,00 kr. inkl. moms.

HOLDER HOLDNINGER?

Bogen *Holder holdninger?* Er netop udkommet på Akademisk Forlag. Den er forfattet af adj. docent. Henning Olsen og beskæftiger sig med, hvad holdninger er, og hvordan de måles. Bogen bygger på en SFI-undersøgelse og et litteraturstudie. Den pointerer vigtigheden af, at for at kunne måle holdninger må man tydeliggøre, hvad holdninger er, hvilke kendetegn, de har, og hvordan de adskiller sig fra beslægtede begreber som fx værdier. Da holdningsmålinger ofte gennemføres som spørgeskemaundersøgelser, er det også af betydning at vide, hvordan svarpersoner skaber måleproblemer, og hvordan problemerne kan forebygges.

NETOP UDKOMMET

Steen Bengtson: *Handicap og samfundsdeltagelse*
2006. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd 08:18. ISBN 978-87-7487-904-6. 259 sider. Pris 260,00 kr. inkl. moms.

LETTERE AT VÆRE HANDICAPPET – MEN UTILFREDSHED MED KOMMUNEN

SFI har undersøgt, i hvilket omfang handicappolitikken når sit mål om, at handicappede skal have muligheder for at udfolde sig på lige fod med andre. At have et handicap betyder ofte en nedsættelse af den enkeltes deltagelse i samfundslivet. Det gælder det sociale liv og kontakt med familie og venner og meningsfuldheden i hverdagen. Det kan også betyde problemer i forhold til bolig og med at komme omkring udendørs og benytte offentlig transport.

Den sociale indsats for handicappede er vokset og løser flere problemer end tidligere. Det er blevet lettere at deltage i samfundslivet i 2006 end i 1995 bl.a. på grund af indsats i den offentlige transport, boligændringer, brug af vejledninger og gennem deltagelse i handicaporganisationer.

Blandt personer med handicap er ca. halvdelen utilfredse med den kommunale sagsbehandling omkring støtte. Og jo større funktionsnedsættelse desto større er utilfredsheden. Især er holdningen, at kommunen mangler ekspertise, at sagsbehandlingstiden er for lang, og at kommunen ikke er villig til at betale. I 1995 var der dog væsentlig flere, der mente at kommunen ikke var villig til at betale, ligesom en stor gruppe mente, at koordinationen af indsatsen var for dårlig. Det mener færre nu.

De undersøgte handicap omfatter brugen af ben, arme, hænder, syn, hørelse, adfærd og intellekt, hvoraf det især er de to sidstnævnte – de psykiske handicap – der belaster den sociale kontakt og deltagelsen i samfundslivet. Rapporten sammenligner med tal fra en lignende undersøgelse fra 1995.

NYT ARBEJDSPAPIR

Mads Meier Jæger & Tally Katz-Gerro: *The Rise of the Cultural Omnivore 1964-2004. SFI Working Paper*
09:2008. Arbejdspapiret kan downloades fra www.sfi.dk.

DE KULTURELLE ALTÆDERE

Forestillingen om, at overklassen kun ser opera og ballet, men føler sig for fin til at skråle med på rockkoncerter og til fodboldkampe holder ikke. Der er snarere tale om "kulturelle altædere", som kaster sig over hele det kulturelle tag-selv-bord. Samtidig er der i løbet af de sidste 40 år sket en øget demokratisering på det kulturelle område. Det viser ny forskning fra SFI, der gennemgår danskernes kulturforbrug fra 1964 til 2004.

Danskerne har en bred smag, når det gælder kultur. Vores kulturforbrug kan tolkes som et udtryk for social status, men ny forskning viser, at folk fra højere sociale lag ikke er mere kræsnere end resten af befolkningen. Kultursnobberne er blevet udskiftet med "kulturelle altædere".

Samtidig viser analyser, at gruppen af "kulturelle altædere" er vokset støt gennem årene. Det er altså ikke kun overklassen, der tager for sig af retterne på Billetnet. Tværtimod kommer klasseforskelle i stadig mindre grad til syne i danskernes kulturforbrug.

Årsagerne til denne udvikling kan være mange. Der kan være tale om en effekt af den socialdemokratiske model med stor offentlig støtte til kulturen. Det kan skyldes en udvikling i populærkulturen eller en finkulturel krise. Større individuel mobilitet eller øget opsplitning mellem arbejde og fritid kan også være en årsag.

SFI har indsamlet talmaterialet om danskernes kulturforbrug gennem undersøgelser i 1964, 1975, 1987, 1993, 1998 og 2004. Det er helt unikt i forskningssammenhæng og giver mulighed for analyser, der ikke kan foretages andre steder. Teorien om de kulturelle altædere har fx eksisteret længe, men det er første gang, man kan beskrive udviklingen med faktiske tal.

NYT FORSKNINGSPROJEKT

MERE VIDEN OM UNGES FORHOLD TIL ALKOHOL OG STOFFER

Forskningsprojektet Youth, Drugs and Alcohol (YODA) skal afdække danske unges forhold til rusmidler, fester og venner. Som et led i forskningsprojektet har SFI igangsat en spørgeskemaundersøgelse i efteråret 2008, blandt 5000 unge i alderen 17-19 år. Professor Margaretha Järvinen fra SFI og Københavns Universitet er projektleder på spørgeskemaundersøgelsen, hvor også SFI-forsker Jeanette Østergaard deltager. Ud over spørgeskemaundersøgelsen rummer YODA også en lang række fokusgruppeinterviews med unge, samt et studie udført på diskoteker og natklubber. Disse gennemføres på Center for Rusmiddelforskning, Århus Universitet.